

آشنایی با عملیات خیبر

پس از فتح خرمشهر و عقب نشینی سراسر ارتش عراق، دشمن برای دست یابی به پدافند مطمئن تدابیری به کار بست؛ به گونه ای که در مناطق کوهستانی، ارتفاعات مرزی را همچنان در اشغال خود نگه داشت؛ و در مناطق پست، با به کارگیری موانع مصنوعی موقعیت خود را تحکیم بخشید.

در عین حال، دشمن از موانع طبیعی نیز به منظور ایجاد اطمینان بیشتر بهره می گرفت. در این میان، رودخانه عریض اروند و منطقه وسیع هورالعظیم از نگرانی دشمن نسبت به تهاجم قوای ایران کاسته بود. این موضوع در منطقه هورالعظیم بیشتر مشهود بود، به طوری که دشمن هیچ گونه مانعی را برای ایجاد پدافند در غرب این منطقه در نظر نگرفته بود.

• شهدای دفاع مقدس / چهره‌های دفاعی ایران / نهادهای دفاعی ایران / تجهیزات دفاعی ایران / دفاع مقدس

عراق هرگز نمی پنداشت آب گرفتگی وسیع هورالعظیم برای نیروهای پیاده ایران قابل عبور باشد؛ و نیز گمان نمی کرد قوای مسلح ایران تلاش اصلی خود را در این منطقه قرار دهند.

همچنین عراق در سال های سوم و چهارم جنگ تاکتیک‌های جدیدی اتخاذ کرد، که طبعاً نیازمند به کارگیری تاکتیک ها و تدابیر جدید بود. به منظور برهم زدن معادله نظامی جنگ به نفع جمهوری اسلامی و به دست گرفتن ابتکار عمل، منطقه هور با سه ویژگی انتخاب گردید:

• ضعف و ناتوانی دشمن در عملیات آبی - خاکی.

• سرعت عمل.

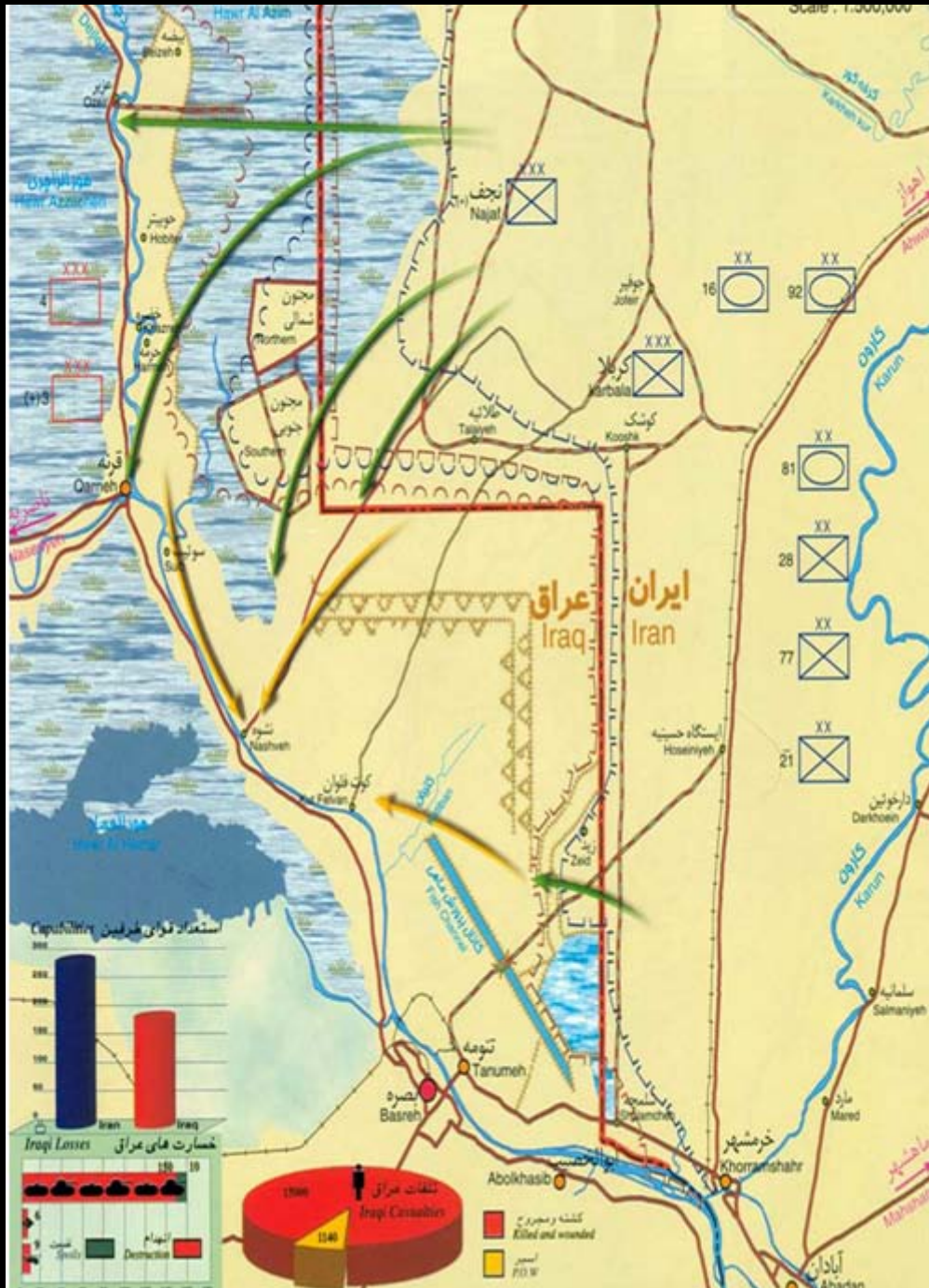
• غافلگیری.

منطقه هور با توجه به تجارب به دست آمده از عملیات رمضان تا والفجر 4 و با در نظر گرفتن توان خودی و دشمن، و نیز نقش زمین و تاثیر گذاری آن، انتخاب شد. نظر به راکد بودن نسبی آب هور و وسعت بیش از اندازه آن، که طبعاً منجر به طولانی شدن عقبه های نیروهای خودی می شد و نیز فقدان زمین مناسب جهت قدرتمندی و قابلیت های نیروهای خود (پس از عملیات رمضان تا قبل از خیبر)، از جمله شرایط و عواملی بود که موجب می شد دشمن تصور عملیات گسترده را از طرف هور نداشته باشد و همین تصور باعث گردید که عراق، از جزایر مجنون شمالی و جنوبی و شرقی دجله تنها با چند گردان پدافند نماید.

در این میان، اجرای عملیات والفجر مقدماتی در منطقه شمال هور، به رغم نتایج غیرمطلوب آن، نتیجه ای بزرگ - هر چند غیر مستقیم - بر جای گذارد. عملیات در منطقه چزابه، شناسایی موقعیت ضعیف دشمن در منطقه هور را در پی داشت.

فرماندهان سپاه پاسداران که به مناسبت عملیات والفجر مقدماتی در آن منطقه حضور یافته بودند، با مشاهده نقاط ضعف دشمن، سریعاً به طراحی عملیات خیر برداختند و با استفاده از تجربه حاصل از عملیات والفجر مقدماتی، ضرب امنیت را شدت بخشیده و رعایت حفاظت اطلاعات را اصل قرار دادند. مضافاً به این که دو نکته مهم دیگر در دستور کار قرار گرفت. نکته اول، فعالیت های شناسایی بود که با توجه به رعایت اصل حفاظت، به نیروهای بومی سپاه خوزستان واگذار شد.

نکته دوم، تغییر در سازمان رزم سپاه پاسداران و ایجاد قابلیت عملیات آبی - خاکی بود که باید متحقق می شد، بر همین اساس، یگان دریایی سپاه (قرارگاه نوح) تشکیل شد. در عین حال، برای جلوگیری از هوشیاری دشمن، قرارگاه دریایی سپاه در بوشهر فعال گردید تا به این وسیله تلاش جدید به منظور افزایش فعالیت در خلیج فارس تلقی گردد.

اهداف عملیات

هدف از عملیات خیبر عبارت بود از انهدام نیروهای سپاه سوم عراق، تامین جزایر مجنون شمالی و جنوبی، ادامه تک از جزایر و محور طلائیه به سمت نشوه و الحاق به نیروهایی که از محور زید به دشمن حمله می کردند. در نظر بود که خشکی شرق دجله از طریق هور تصرف شود تا دشمن نتواند از سمت شمال سپاه سوم را تقویت کند.

منطقه عملیات

منطقه عملیاتی که در شرق رودخانه دجله و داخل هورالهیوزه واقع شده است، از شمال به العزیر و از جنوب به القرنه - طلائیه محدود می گردد.

این منطقه دارای دو نوع طبیعت متفاوت است: هور و خشکی. قسمت خشکی، که حداقل عرض آن 8 کیلومتر و حداکثر 10 کیلومتر است، توسط دو هور بزرگ - هورالهیوزه در شرق و هورالحمار در غرب آن - احاطه شده است.

هم چنین، منطقه مذکور توسط رودخانه دجله به دو قسمت شرقی - غربی تقسیم می شود که 4/3 آن در شرق رودخانه قرار دارد. جاده مواصلاتی عماره - بصره نیز در غرب رودخانه واقع است.

در داخل منطقه مزبور جزایر شمالی و جنوبی مجنون واقع است. هم چنین تاسیسات دیگری وجود دارد که عبارتند از: دکل های برق، دکل های تقویتی رادیو و تلویزیون، تاسیسات و کارخانجات کاغذ سازی، چاه های نفت و ...

هور منطقه ای است هم سطح دریا که در بعضی مناطق سطح آب آن 2 تا 3 متر بالاتر از آب دریاست و به طور کلی نسبت به مناطق هم جوار گود می باشد و در مسیر رودخانه های قدیمی و دایمی به وجود می آید و دارای رویدنی هایی به شرح زیر است:

نی با ارتفاع 2 تا 7 متر که عمدتاً در جاهای عمیق می روید.

بردی (1) که معمولاً ارتفاع آن بین 1 تا 2 متر است.

چولان (2) که در جاهای کم عمق می روید و ارتفاع آن کمتر از 50 سانتی متر است.

به علت پوشش فشرده سطح هور از نی، بردی و چولان، تردد در آن تنها از معابری خاص (آبراه ها، نهر ها و یا محل عبور حیوانات وحشی) امکان پذیر است.

علت انتخاب هور

علاوه بر آنچه قبلاً ذکر شد، علت انتخاب هور به لحاظ عوامل زیر بود:

پرهیز از تک جبهه ای (حمله رویاروی و مستقیم به دشمن را تک جبهه ای می گویند).

حمله به جناح دشمن؛ شکل حضور دشمن در منطقه شرق بصره به گونه ای بود که الحاق نیروهای خودی در طلائیه و سپس رسیدن به عقبه دشمن در نشوه، جناحی عمده از دشمن به تصرف در می آمد که تزلزل خطوط دشمن را در پی داشت.

عدم تصور دشمن نسبت به انجام عملیات در هور.

بکر بودن منطقه.

غیرممکن بودن مانور زرهی برای دشمن.

استعداد دشمن

منطقه مورد نظر برای عملیات در حوزه استحفاظی سپاه سوم عراق قرار داشت و در جریان عملیات یگان های زیردر این منطقه حضور یافتند:

الف - یگان های پیاده :

تیپ های 3، 5، 11، 18، 605، 702، 704، 93، 95، 96، 701، 501، 35، 419، 108، 113، 427، 36، 22، 23، 28، 418، 422، 19 پیاده.

ب - یگان های رزهی:

تیپ های 30، 16، 6، 56، 14، 26 و 37 رزهی و تیپ 55 مختلط.

ج - یگان های مکانیزه:

تیپ های 25، 8، 27، 15 و 20 مکانیزه.

د - گارد مرزی و گارد ریاست جمهوری:

تیپ های 5، 8 و 11 گارد مرزی و یک تیپ از گارد ریاست جمهوری.

ه - نیروی مخصوص:

تیپ 65.

و - جیش الشعبی و کماندو:

بیش از 10 گردان.

ز - توپخانه:

حدود 30 گردان.

قوای خودی

هدایت و فرماندهی عملیات بر عهده قرارگاه مرکزی خاتم الانبیا صلی الله علیه و آله وسلم بود. دو قرارگاه اصلی (کربلا و نجف) و پنج قرارگاه فرعی (نصر، حنین، بدر، حدید و فتح) تحت امر قرارگاه مرکزی بودند. یگان های عملیاتی نیز به شرح ذیل بود:

الف - سپاه پاسداران:

لشکرهای 5 نصر، 8 نجف اشرف، 31 عاشورا، 19 فجر، 41 ثارالله، 17 علی ابن ابی طالب علیه السلام، 14 امام حسین علیه السلام، 27 محمد رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم و 7 ولی عصر(عج).

تیپ های مستقل 15 امام حسن علیه السلام، 10 سید الشهداء علیه السلام، 44 قمر بنی هاشم علیه السلام، 33 المهدی (عج)، 18 الغدیر و 21 امام رضاعیه السلام.

تیپ های مستقل زرهی 72 محرم، 20 رمضان و 28 صفر.
یگان دریایی (قرارگاه نوح).

در مجموع، سپاه پاسداران 220 گردان عملیاتی در اختیار داشت و استعداد توپخانه آن نیز 7 گردان بود.

• ب - ارتش جمهوری اسلامی:

لشکر های پیاده 77، 21، 28 و 55.

لشکرهای زرهی 81، 16 و 92.

قرارگاه خاتم الانبیاء صلی الله علیه و آله وسلم به عنوان قرارگاه مرکزی:

قرارگاه نجف تحت فرماندهی قرارگاه خاتم الانبیاء صلی الله علیه و آله وسلم فرماندهی قرارگاه های فرعی را به عهده داشت:

قرارگاه نصرهدایت لشکر 5 نصر و تیپ 15 امام حسنعلیه السلام را به عهده داشت.

قرارگاه حدید هدایت تیپ 44 قمر بنی هاشم و تیپ 21 امام رضا علیه السلام را به عهده داشت.

قرارگاه فتح هدایت لشکر 27 محمد رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم و تیپ 33 المهدی (عج) + تیپ 18 الغدیر را به عهده داشت.

قرارگاه حنین هدایت لشکر 17 علی ابن ابی طالب علیه السلام و لشکر 41 ثارالله و تیپ 10 سیدالشهدا علیه السلام را برعهده داشت.

قرارگاه بدر هدایت لشکر 8 نجف، لشکر 31 عاشورا، لشکر 19 فجر را به عهده داشت.

قرارگاه کربلا هدایت نیروهای زیر را به عهده داشت.

از ارتش لشکرهای 77، 21 و 28 پیاده و لشکر 8 زرهی.

از سپاه لشکر 14 امام حسین علیه السلام، 7 ولی عصر (عج) و تیپ زرهی 72 محرم.

لازم به ذکر است که لشکر 16 و 92 زرهی ارتش در حین عملیات به کار گرفته شدند.

طرح عملیات

دو قرارگاه کربلا و نجف مأموریت داشتند ضمن تامین اهداف محوله، روی پل دو عیجی در شمال نشوه (غرب نهر کتیبان) الحاق کرده و سپس به سوی بصره ادامه عملیات دهند.

قرارگاه کربلا می بایست با عمل ازمحور زید و چسبیدن به نهر کتیبان جهت مسدود کردن منطقه ورودی دشمن در دو عیجی اقدام می کرد. قرارگاه نجف نیز پس از دستیابی به العزیر و القرنه و تصرف جزایر مجنون و الحاق به طلاییه، جهت بازکردن جاده طلاییه - نشوه که تنها امید برای ادامه عملیات و انتقال نیرو و مهمات بود، اقدام نماید. یگان های تحت امر این قرارگاه می باید با عبور از طلاییه به سمت نشوه و تامین آن در پل دو عیجی به قرارگاه کربلا (نیروهای ارتش) ملحق می شدند. قرارگاه نجف برای تصرف اهداف خود به تشکیل پنج قرارگاه فرعی (نصر، بدر، حنین، حدید، فتح) مبادرت می ورزید.

قرارگاه دیگری با نام نوحعلیه السلام وظیفه ترابری دریایی و پشتیبانی یگان های عمل کننده را برعهده داشت.

شرح عملیات

نکته قابل توجه قبل از آغاز تک، حضور گسترده نیروهای مانور قدس در مناطق عملیاتی، پس از انجام مانور در مراکز مختلف شهرستان ها بود. علاوه بر این، با توجه به مانور قدس و تهدید و اقدامات جنون آمیز دشمن و حمله موشکی به دزفول و بمباران شهرهای کرمانشاه، ایلام، رامهرمز و ...، جو کلی جنگ در کشور، شکل خاصی به خود گرفته بود.

عملیات در ساعت 21:30 روز 1362/12/3 با رمز یا رسول الله آغاز شد. در مرحله اول نیروهای قرارگاه نجف با تهاجم سراسری در مناطقی همچون تنگه و شهر القرنه، جاده بصره - العماره و نیز جزایر شمالی و جنوبی مجنون استقرار یافتند. در این میان، قرارگاه کربلا که در محور زید وارد عمل شده بود، با به دست آوردن کمترین موفقیت موجب بازگشت یگان های ارتش به مواضع قبلی خود شد.

در مرحله دوم عملیات، دو تلاش اصلی در محور جزایر مجنون و طلاییه به منظور الحاق و سپس پیشروی به سمت نشوه در نظر گرفته شد؛ بنا به عللی پیشروی انجام نشد. در مقابل، دشمن به تدریج خود را بازیافته و پس از کشف اهداف عملیات و محورهای اصلی تک، تلاش اصلی خود را ابتدا روی پاکسازی حوالی جاده بصره - العماره گذارد و سپس روی طلاییه متمرکز شد.

در ادامه عملیات، پس از آن که محور زید با عدم موفقیت مواجه شد، لشکر 14 سپاه پاسداران که تحت امر قرارگاه کربلا (ارتش) بود، آزاد شده و به همراه لشکر 27 ماموریت طلاییه را به عهده گرفت. در آن شب نبردی سخت درگرفت که تا صبح به طول انجامید. در این میان، فشار دشمن همچنان ادامه داشت و با آن که محور جاده طلاییه - به طول 6 کیلومتر- در اختیار نیروهای خودی بود، لیکن وسعت کم منطقه مانور از یک سو و آتش انبوه و بسیار زیاد دشمن از سوی دیگر، امکان پیشروی الحاق با محور جزایر مجنون را ناممکن ساخته بود. به همین خاطر از ادامه عملیات در طلاییه صرف نظر شد و به این ترتیب اهداف عملیات خیبر به حفظ جزایر مجنون محدود شد.

بر همین اساس و با توجه به فشارهای دشمن، مرحله سوم عملیات به منظور تثبیت موفقیت خودی در جزایر انجام شد. دشمن که هر گونه حضور نیروهای ایرانی در هور را خطری برای جاده بصره - العماره می دانست با اجرای آتش شدید و توان پیاده و زرهی می کوشید جزایر مجنون را بازپس گیرد. این در حالی بود که نیروهای خودی خسته از چند روز جنگ، نداشتن عقبه نزدیک و نیز عدم حمایت آتش توپخانه، به مقاومت خود ادامه می دادند. متقابلاً، دشمن با تمرکز صدها قبضه توپ روی جزایر و بمباران مداوم آن ها با هواپیما و نیز در اختیار داشتن عقبه خشکی با واحدهای زرهی خود فشارهای متعدد و طاقت فرسایی را وارد می ساخت.

به رغم وضعیت یاد شده، نیروهای خودی می کوشیدند به هر صورت ممکن جزایر را حفظ نمایند. براین اساس، سپاه پاسداران با تمام استعداد خود جهت دفع تهاجم دشمن و حفظ جزایر در آن جا استقرار یافت.

نهایتاً دشمن که در مقابل خود مقاومتی غیر قابل تصور و پیش بینی مشاهده می کرد، به تدریج از بازپس گیری جزایر ناامید شد و به تحکیم مواضع پدافندی خود مبادرت ورزید.

نتایج عملیات

عملیات خیبر که به آزاد سازی منطقه ای به وسعت 1000 کیلومتر مربع در هور، 140 کیلومتر مربع در جزایر مجنون و 40 کیلومتر مربع در طلاییه انجامید، موجب افزایش عزم بین المللی در جهت کنترل ایران و جلوگیری از شکست عراق گردید؛ به گونه ای که از تاریخ 1362/12/3 (زمان آغاز عملیات خیبر) تا تاریخ 1363/7/30 تعداد 474 طرح صلح از سوی 54 کشور مختلف جهان رایج شد. شورای امنیت سازمان ملل نیز در تاریخ 1363/3/11 قطع نامه 552 خود را در خصوص پایان دادن به جنگ ایران و عراق تصویب نمود. این در حالی بود که هیچ یک از قطع نامه و طرح های مذکور نظر ایران را تأمین نمی کرد.

هم چنین، در این عملیات فرماندهان جنگ به اهمیت تاثیر تجهیزات دریایی و آبی - خاکی برای کسب نتایج مهم و حیاتی پی بردند و نیز سپاه پاسداران به یکی از ضرورت های حساس و حیاتی در تکمیل و توسعه سازمان خود آگاه گردید و آن لزوم ایجاد تقویت و توسعه یگان های دریایی برای انجام عملیات های آبی - خاکی بود. این رهیافت، قابلیت سپاه در انجام عملیات عبور از هور و رودخانه های بزرگ را توسعه داد و هسته اصلی عملیات های بدر، والفجر8، کربلا3، 4 و 5 و نیز زمینه ای برای تشکیل نیروی دریایی سپاه پاسداران گردید.

تلفات و ضایعات عراق در این عملیات به شرح ذیل می باشد:

- کشته و زخمی شدن حدود 15000 نفر.
- به اسارت درآمدن 1140 نفر .
- انهدام 150 تانک و نفربر و 200 خودرو.
- به غنیمت درآمدن 10 تانک و 60 کامیون.
- انهدام 21 تیپ به میزان 20 تا 100 درصد.

منبع: دانشنامه رشد